

Yabancı Dil / Çeviri Eğitiminde Karşıtsal Çözümleme: Biçim-İşlev-Anlam Üçlüsü*

Contrastive Analysis in Foreign Language Education and Translation Training: Triad of Form-Function-Idea

Olena Kozan**

Öz

Bu çalışmada yabancı dil/çeviri eğitiminde biçim-işlev-anlam üçlüsü üzerinde odaklanan karşıtsal çözümleme yöntemi ele alınmakta ve Türkçe-Rusça dil çifti üzerinde uygulanabilirliği gösterilmektedir. Karşıtsal çözümlemenin uygulanmasının sonucunda hedeflenen 'semantik farkındalık' kavramı ileri sürülmekte ve yabancı dil/çeviri eğitiminde bu kavramın önemi ele alınmaktadır. Semantik farkındalık öğrencilerin, dilbilgisel yapıların arkasında dil ötesi anlamsal gerçekliğin bulunduğunu ve bu gerçekliğin farklı dillerde farklı bir şekilde 'yapılandırılabilirdiği'ni kavramalarını amaçlamaktadır. Semantik farkındalığı oluşturma sürecinde karşıtsal çözümlemede uygulanan 'anlamdan biçime' yaklaşımı kısaca tanıtılmaktadır. Karşıtsal çözümlemenin Rusçadaki 'kotoriy' bağlaçlı yan tümce ile onun Türkçedeki 'Sıfat İşlevli Yan Tümce' olarak nitelenen işlevsel karşılığına uygulanması örnek olarak gösterilmektedir.

Anahtar kelimeler: Rusça, Yabancı Dil Eğitimi, Çeviri Eğitimi, Karşıtsal Çözümleme, "Kotoriy" Bağlaçlı Yan Tümce.

Abstract

The article deals with the contrastive analysis based on the triad of form-function-idea and highlights the applicability of the approach as for Turkish-Russian language pair. A notion of 'semantic consciousness' aimed as a result of applying contrastive analysis is introduced and the importance of the notion in the foreign language education and translation training is underlined. Semantic consciousness aims at students' comprehension of the beyond-the-language semantic ideas behind the grammatical structures and the ability of the semantic ideas to rearrange itself differently in different languages. 'From idea to form' approach applied in the framework of semantic consciousness acquisition process is shortly introduced. Contrastive analysis of non-restrictive clause with 'kotoriy' in Russian and its functional equivalent in Turkish, known as an adjective clause, is provided as an example.

Keywords: Russian, Foreign Language Education, Translation Training, Contrastive Analysis, Non-Restrictive Clause With Conjunction 'Kotoriy'.

* Bu makale, 27-28 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan "Uluslararası Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Okt., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Giriş

Yabancı dil/çeviri öğrenimi sürecinde, dil edinimi ile ilgili araştırmalarda N.Chomsky'nin ileri sürdüğü 'kritik yaş' olarak adlandırılan 0-6 yaş dönemini aşan öğrenci, 0 yaşından itibaren benimsetilen ve L.Weisberger'in ve diğer dilbilimcilerin varsayımına göre düşünce sistemini doğrudan etkileyen dil dizgesine ve o dizgedeki kategorilere başvurmaktadır (Kıbrık, 2010). Öğrencinin zihinsel sözlükte alışılan kategorilerin ve 'ana dilinin mantığı' olarak nitelenebilen dizgenin sürekli aktif olarak var olması, yabancı dil/çeviri eğitiminde girişim hatası olarak tanımlanan kaynak dilin (ana dili) ve erek dilin (öğrenilen yabancı dil) dizgelerinin çatışmasına yol açmaktadır. Birçok Rus dilbilimci ve çeviribilimcinin çalışmalarında bu dil dizgelerinin çatışmasını önleyebilecek ve '*yabancı dilin öğrenilebilmesinin tek yöntemi*'nin karşısalsal çözümleme olduğunu vurgulanmaktadır (Gak, 1989, s. 5). Bunun yanı sıra kaynak ve hedef dildeki kategorilerin karşısalsal çözümlemesi sonuçlarının öğretim sürecinde sistematik olarak dikkate alınmasının ve öğrenciye kavratılmasının, öğrencinin ana dilinin '*yabancı dil ile rekabetten uzaklaştırılmasına, bu dildeki yapıları ve kategorileri benimsetilmesine destek sağladığı*' ileri sürülmektedir (Koprov, 2010, s. 10).

Rus dilbilim ve çeviribilim ekolünde karşısalsal çözümlenmeler ayrı bir araştırma alanı olarak ele alınmaktadır. Karşısalsal çözümlemenin yabancı dil ve çeviri eğitimindeki önemi 1960'lı yıllarda Rus dilbilimci ve çeviribilimci V. G. Gak'ın çalışmalarında dile getirilmiştir (Gak, 1965; Gak, 1966; Gak, 1977). V. Gak'a göre karşısalsal çözümleme '*dilin kendi dizgesi içinde incelenmesi sırasında araştırmacının gözünden kaçabileceği kaynak ve hedef dilin özelliklerinin tespit edilmesini*' sağlamaktadır (Gak, 1989, s. 9). 1960'lı yıllardan itibaren Rus dilbilimi çerçevesinde gelişmeye başlayan karşısalsal çözümleme Rusça ve Avrupa dillerinin betimlemesine yönelmiş ve yabancı dil/çeviri eğitiminde kullanılan ders kitaplarının kuramsal kısmını oluşturmuştur (Arakin, 1979; Zelenetskiy, 1983; Gorohova, 1985 vs.).

Türkiye'de karşısalsal çözümlenmelerin yapıldığı çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Son yıllarda yayınlanan çalışmalardan biri İngilizce-Türkçe dil çiftine yönelik (Turgut, 2013), diğeri ise Türkçe-Arapça dil çifti ile ilgilidir (Doğan, 2014). Karşısalsal çalışmaların eksikliği özellikle çeviri eğitimi alanında kendisini hissettirmektedir. Araştırmacılar çeviri eğitimi alanındaki çeviri kuramı ve uygulamaları arasındaki kopukluğu dile getirirken, dil çiftlerine yönelik karşısalsal betimlemelerin eksikliğini vurgulamaktadırlar: '*Nasıl ki, farklı çeviri türlerinin kendine özgü, uygulamalarıyla desteklenmiş kuramları varsa, bu farklı çeviri türlerinin sorunları iki farklı dil arasındaki farklılıklarıyla da kuramsallaştırılmalıdır. (...)*

Türkçe'den diğer dillere çeviri yaparken karşılaşılabilecek sorunları ayrı ayrı ele almalı ve birtakım kurallar ortaya koymaya çalışmalıyız' (Aksoy Alp, 2010, s. 39).

1. Karşıtsal Çözümleme

1.1. Biçimden Anlama

Rusya'da yabancı dil/çeviri eğitimi alanına yönelik uygulanan karşıtsal çözümleme ses, biçimbirim, anlambirim, sözcük, söz öbeği, cümle olmak üzere dil dizgesinin farklı seviyelerinin betimlenmesini ve biçim-işlev-anlam üçlüsü üzerinden çözümlenmesini öngörmektedir.

Dil dizgesinin farklı seviyelerinin betimlenmesinin herhangi bir 'dilbilgisi kitabı'nda bulunduğu görülebilir. Geleneksel dilbilgisi kitabında betimleme biçimden anlama doğru yapılmaktadır. Bu betimlemenin, dilsel olguları 'dilbilgisel kategoriler' olarak bilinen gruplara ayırdığı ve bu kategorilerin arkasındaki anlamı tespit ettiği anlaşılmaktadır. Örnek verecek olursak, geleneksel Rusça dilbilgisinde Rus dilinin dizgesinin 'İsim', 'Sıfat', 'Ad Durumları', 'Fiil', 'Basit Cümle', 'Birleşik Cümle' gibi kategorilerle betimlendiği görülebilir (Şelyakin, 2006). Konusu 'Türkçe dilbilgisi' olan bir ders/araştırma kitabına bakacak olursak, 'İsim', 'İsim Çekimi', 'Fiil Çekimi', 'Söz Öbeği', 'İsim Tamlaması' gibi kategoriler karşımıza çıkacaktır (Karaağaç, 2012; Karahan, 2013). Fin dilbilimcisi ve Slav dilleri uzmanı A.Mustayoki'ye göre bu 'biçimden anlama doğru' yaklaşımı, dilsel biçimlerden yola çıkarak anlamı çözümleyen Dinleyeci'nin söz eylemi modelini yapılandırmakta ve böylece, 'pasif betimleme' türüdür (Mustayoki 2006, s. 20). Şüphesiz, bu betimleme dilin yapısal boyutunun 'yapılandırılması' için son derece önemlidir. Ancak bu betimleme N.Chomsky'nin terimiyle 'yüzey yapı' (Kibrik, 2010, s. 17) ile ilgilendiği için yabancı dil/çeviri öğretiminde sınırlı kalmakta ve girişim hatalarının ortaya çıkmasını tetiklemektedir. Türkçe-Rusça dil çiftine yönelik örnek verecek olursak, ana dili Türkçe olan Rusça öğrencisi Rusçadaki edatsız Genetif Ad Durumu (безпредложный родителный падеж) diye bir kategoriyi gördüğünde bu kategoriyi Türkçedeki İsim Tamlaması ile bağdaştırmaktadır. Ayrıca:

Словарь студента – öğrencinin sözlüğü

Столица России – Rusya'nın başkenti

Президент Турции – Türkiye Cumhurbaşkanı

Эпоха холодной войны – Soğuk Savaş Dönemi

Rusçadaki edatsız Genetif'in olduğu öbeğin Türkçedeki İsim Tamlaması ile bağdaştırılması Rusçadaki öbeğin algılanmasını sağlarken, Türkçeden Rusçaya yapılandırma/çeviri sürecinde girişim hatalarına yol açmaktadır. Ayrıca,

Ankara milletvekili- депутат от Анкары ('Ankara'dan milletvekili')

Basın açıklaması- заявление для прессы ('basın için açıklama')

Kıbrıs müzakereleri – переговоры по Кипру ('Kıbrıs üzerinde müzakereler')

Çin ziyareti – визит в Куньмэй ('Çin'e ziyaret')

Güvenlik anlaşması – договор о безопасности ('güvenlik hakkında anlaşma')

Çalışma ziyareti – рабочий визит ('iş (sıfat) ziyaret')

Havacılık okulu – летное училище ('havacılık (sıfat) okul')

Yerleşim yeri- поселение ('yerleşimyer (tek sözcük)')

örneklerinden anlaşıldığı gibi Türkçedeki İsim Tamlaması olarak nitelendirilen kategori Rusçada farklı ad durumlarını gerektiren yapılarda kendisini gösterebilmektedir. Bu noktada Türkçe dilbilgisi kitaplarındaki İsim Tamlaması kategorisinin yabancı dil/çeviri öğretimi açısından betimlemesinin yeterli olmadığı ve farklı bir bakış açısını gerektirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Türkçe-Rusça dil çiftine yönelik yukarıdaki örneklerden görüldüğü gibi öğrencinin, Türkçedeki İsim Tamlaması olarak nitelendirilen dilbilgisel kategorinin arkasında iki olgu/nesne/eyleminin ilişkilerinin bulunduğunu ve bu ilişkilerin niteliğinin aynı olmadığını algılaması gerekiyor. Örneğin, Türkçedeki 'Çin ziyareti' biçiminin arkasında 'Çin' adlı bir Nesne (bu durumda ülke) ile 'ziyaret' olarak adlandırılan bir olgu arasında ilişkilerin 'yaklaşım/yönelme' olarak nitelendirilebilir (Çin'e yapılmış/yapılacak/yapılmakta olan bir ziyaret). Diğer taraftan Türkçedeki 'güvenlik anlaşması' biçiminin arkasında farklı ilişkilerin bulunduğu anlaşılmaktadır (güvenlik konusunu ele alan/güvenlik ile ilgili/güvenlik hakkında anlaşma). Türkçe-Rusça örneklerinden bu ilişkilerin Türkçede aynı biçimle dile getirilse de, Rusçada farklı biçimlerde dile getirilebildiği görülebilir. Bu örneklerden yola çıkarak, Türkçedeki İsim Tamlaması adlı bir kategorinin dilde çok önemli bir işlevinin olduğu ve bu işlevin gerçeklikteki nesne/olguların birleştirilmesi olarak tanımlanabildiği söylenebilir. Böylece, öğrencinin kaynak ya da hedef dildeki bir dilbilgisel kategorinin sadece bir biçim olduğunu, bu biçimin bir ya da birkaç işlevinin olabildiğini ve iki farklı dilde biçimlerin işlevinin farklılık gösterebildiğini algılaması gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, profesyonel yabancı dil/çeviri öğrenimini gören öğrencilere yönelik geleneksel biçimden anlama doğru betimleme yapan dilbilgisi yanı sıra öğrencinin kendi ana dilini farklı bir şekilde betimleyen, ayrıca biçim-işlev üzerinde odaklanan dilbilgisinin hazırlanmasının gerektiği vurgulanmalıdır.

1.2. Anlamdan Biçime

A. Mustayoki, geleneksel 'biçimden anlama' betimleme türünün yanı sıra 'anlamdan biçime' betimlemenin de yapılabildiğini vurgulamaktadır. Dilbilimciye göre anlamdan biçime betimleme türü, zihinsel sözlüğündeki anlamları dilsel biçimlere 'döken' ya da 'dile getirmek' metaforunu düz anlamıyla kullanacaksa, 'dile getiren' Konuşan'ın söz eylemi modelini yapılandırdığı için aktif betimleme türüdür (Mustayoki, 2006). Anlamdan biçime betimleme türü evrensel semantik kategorilerden yola çıkar ve bu kategorilerin dilde hangi biçimlerle/yapılarla/araçlarla kendisini gösterdiğini tespit eder. Evrensel semantik kategoriler insanın mantığına özgü olan kategoriler olarak düşünülmektedir. Ayrıca, başlıca olan semantik kategoriler arasında 'Olay', 'Eylemci', 'Eylem', 'Durum', 'Nesne', 'Zaman', 'Mekân' gibi kategoriler düşünülebilir.¹ Her kategorinin sınıflandırılması öngörülmektedir. Örneğin, 'Eylemci' kategorisi içinde 'Kılıcı', 'Etkilenen', 'Tarafsız', 'Erek', 'Tema', vs. gibi alt kategoriler belirlenmektedir (Kozan, 2016). Betimleme bu kategorilerin dile getirilişi üzerine odaklanmaktadır. Betimlemenin sonucunda 'İnsanın Fiziksel Durumunun Dile Getirilişi', 'İnsanın Duygusal Hallerinin Dile Getirilişi', 'Bilişsel Süreçlerinin Dile Getirilişi', 'Doğa İle İlgili Durumların Dile Getirilişi', 'İnsanın Hareketlerinin Dile Getirilişi', vs. gibi olayların bir dilde hangi yapılarla ve biçimlerle dile getirildiğine dair bilgiler elde edilmektedir.

A. Mustayoki'nin anlamdan biçime doğru olarak tanımladığı betimleme türünün karşıtısal çözümlemenin temelinde bulundurulması yabancı dil/çeviri eğitimi açısından son derece mantıklı ve verimli görünmektedir. İlk önce bu yaklaşım dile yönelik farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu, geleneksel 'biçimden anlama doğru' dilbilgisine alışan ve dile kalıplaşmış açıdan bakan² öğrenci açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, bu yaklaşım öğrencinin kaynak ve hedef dile yönelik 'semantik farkındalığı'nın geliştirilmesini sağlamaktadır. Semantik farkındalık, dilsel biçimlerin arkasında bir takım semantik kategorilerle adlandırılabilen

- 1 Anlamdan biçime doğru yapılan betimlemede kullanılan ayrıntılı sınıflandırma 2006 yılında Rusya'da yayınlanan A.Mustayoki'nin 'Teoriya Funktsional'nogo Sintaksisa. Ot Semantiçeskih Struktur k Yazakovim Sredstvam' (İşlevsel Söz dizimi Kuramı: Semantik Yapılardan Dilsel Araçlara) adlı kitabında bulunabilir.
- 2 Öğrenciler tarafından dil, isim, eylem, zarf. vs. gibi kategoriler ve kelimelerden oluşan bir 'araç' olarak değerlendiriliyor. Asıl dili 'yöneten' semantik, anlam gibi kavramlar dilin (ve böylece, dilbilgisinin) dışında kalmış oluyor. Dil bölümüne gelen öğrenci profili ile ilgili bilgi bkn. H. Ersoy (2012) 'Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği'; S.Esen-Eruz (2008) 'Akademik Çeviri Eğitimi. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi'.

anlamaların bulunduğu ve bu anlamların farklı dillerde farklı bir şekilde kendisini gösterebildiğinin kavran(tıl)ması olarak nitelenebilir. Semantik farkındalık ana dilin tetiklediği girişim hatalarının önlenmesinde önemli bir rol oynamakta ve ‘dil’in mantığı’ olarak düşünülebilen hedef dil kullanımlarını geliştirmekte etkilidir. Bunun yanı sıra semantik farkındalığın, diller arası çeviri sürecinde bir dilde kodlanan anlamların başka bir dilde yapılandırılmasının otomatikleştirilmesi açısından da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencinin ana dili yapısının öğrenilen dilin yapısından farklı olduğu durumda semantik farkındalığın önemi kat kat artmaktadır.

1.3. Biçim-İşlev-Anlam

Yukarıdakilerden yola çıkarak, biçim-işlev-anlam ilişkilerinin belirlenmesini ve betimlenmesini içeren karşıtsal çözümlemenin yabancı dil/çeviri eğitimi açısından son derece önemli ve verimli olduğu anlaşılmaktadır. Karşıtsal çözümlemenin öğrenciye kendi ana dili ile ilgili farklı bir bakış açısı sağladığı görülebilir. Ayrıca, dilbilgisel kategorinin ve böylece de, biçimin değişmez bir olgu olmadığı; dildeki biçimlerin anlamın dile getirilmesi için bir araç olduğu ile ilgili semantik farkındalık olarak nitelenebilen bakış açısının, yabancı dilde metin oluşturma ya da ana dilden yabancı dile çeviri sürecinde anlamsal ilişkilerin hedef dilin belirlediği biçimlerle yapılandırılması açısından son derece kritik olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada farklı dil çiftlerine yönelik karşıtsal araştırmaların yapılmasının ve çözümlemenin sonuçlarının sistematik olarak yabancı dil/çeviri eğitiminde dikkate alınmasının önemi tekrar vurgulanmalıdır. Bu bağlamda halihazırda Türkçe-Rusça dil çiftine yönelik karşıtsal araştırmaların olmadığı durumda biçim-işlev-anlam ilişkileri üzerinde odaklanan karşıtsal araştırmaların yapılmasının ve araştırmaların sonuçlarını dikkate alan karşıtsal dilbilgisi kitaplarının geliştirilmesinin, Türkiye’deki Türkçe-Rusça dil çiftine yönelik dil ve edebiyat, mütercim-tercümanlık bölümlerinin bu dil çiftinde uzmanlar hazırlaması açısından gündeme getirilmesi gerekmektedir.

2. Rusçada ve Türkçede Niteleme Amaçlı Yan Tümce: Karşıtsal Çözümleme

Bu çalışmada karşıtsal çözümleme ana dili Türkçe olan Rusça öğrencisinin karşısına çıktığı ve Rus dili dizgesi içindeki işlevi ve kullanım sıklığı açısından son derece önemli

olan, işlevi cümle içinde canlı ya da cansız nesne/olgu ile ilgili ek bilgilerin verilmesi olarak düşünülebilen ve [İsim + (Edat)+ KOTORİY^{Çoğulluk/Cinsiyet/Ad Durumu} + Fiil + (Ek Bilgi Paketi)]formülü ile betimlenebilen Rusça modele ve Türkçedeki aynı işlevli [(Ek Bilgi Paketi) + Fiilimsi An/Dık + İsim] biçiminde düşünülebilen yapıya yönelik uygulanmıştır. Geleneksel biçimden anlama Rusça dilbilgisinde bu konu ‘Niteleme Amaçlı Yan Tümce’ olarak ele alınmaktadır. Geleneksel Türkçe dilbilgisinde bu model ‘Sıfat-Fiil Grubu’ (Karahan, 2013:53), ‘İsim-Fiil Öbekleri’ (Karaağaç, 2012:169), ‘Sıfat İşlevli Yan Tümce’ (Akerson, Ozil, 2015: 77) olarak tanımlanmaktadır.

Anlamdan biçime yaklaşımı içeren ve biçim-işlev-anlam ilişkilerinin dikkate alındığı karşıtısal çözümleme açısından Rusçadaki ‘kotoriy’ yapısı, Eylem’i yapan Eylemci ya da Eylemin hedeflediği Nesne / Mekân / Zaman ile ilgili Ek Bilgilerin dile getirildiği model olarak ele alınabilir. Rusçada bu modelin iki seçeneği vardır. Modelin birinci seçeneğinde tek Eylemci ve Eylem ön plana çıkmaktadır (*Ирландия, которая находится на севере-Кузееде bulunan İrlanda*). Cümle içinde bu modeldeki Eylemci ya asıl Eylemci ya da Nesne durumuna düşebilir (*Ирландия, которая находится на севере, это самая красивая страна Европы (Кузееде bulunan İrlanda Avrupa’nın en güzel ülkesi) – Я хочу поехать в Ирландию, которая находится на севере (Кузееде bulunan İrlanda’ya gitmek istiyorum)*). Tek Eylemci ve Eylemi bulunduran seçenek basit bir model seçeneği olarak düşünülebilir. Modelin ikinci seçeneğinde ise, anlamsal ilişkiler biri Pasif Eylemci, diğeri Aktif Eylemci olmak üzere iki Eylemci ve Pasif Eylemcinin yaptığı Pasif Eylem üzerinde yapılandırılmaktadır (*Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена – Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda*). Cümle içinde modeldeki Aktif Eylemci cümlenin asıl Eylemcisi olabilir ya da Nesne durumuna düşebilir (*Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена, это самая красивая страна Европы (Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda Avrupa’nın en güzel ülkesidir) -В Ирландии, в которой раньше жили кельтские племена, можно слышать гэльский язык (Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda’da Gaelik dili duyulabilir)*). Bu model seçeneğindeki anlamsal ilişkilerin yapılandırılmasının birçok etken altında kaldığı için bu model seçeneği karmaşık olarak düşünülebilir. Bu modellerin yapısal boyutta cümle içindeki uğradığı değişikliklerin betimlenmesi için cümle içindeki bu modeller aşağıda ‘çekirdek yapı’ olarak adlandırılmıştır.

2.1. Basit Model

Basit modelin oluşturabildiği çekirdek yapıların örnekleri aşağıda görülebilir:

Китай, который находится на востоке → *Doğuda bulunan Çin*

Ирландия, которая находится на севере → *Kuzeyde bulunan İrlanda*

Озеро, которое находится на западе → *Batıda bulunan göl*

Страны, которые находятся на юге → *Güneyde bulunan ülkeler*

Студенты, которые учатся в университете → *Üniversitede okuyan öğrenciler*

Bu örneklerden anlaşıldığı gibi Rusçadaki bu çekirdek yapı ön planda canlı ya da cansız Eylemci ve bu Eylemci ile ilgili Eylemciden sonra yer alan Ek Bilgi paketini içermektedir. Bu Ek Bilgi paketinde Eylemcinin yaptı/ bulunduğu Eylem ve Mekân, Zaman, Durum dile getirilebilir. Eylemci ve Ek Bilgi paketi 'kotoriy' bağlacı ile birleştirilmektedir. Bu ilişkiler [EYLEMCİ + КОТОРЫЙ^{TEKİL/ÇOĞUL-CİNSİYET} + EYLEM] modeli ile gösterilebilir. Yukarıdaki örneklerden görüldüğü gibi 'kotoriy' bağlacı, dil dizgesinde Rusçadaki sıfat kategorisi gibi davranmakta ve tekil/çoğul – dişil/eril/nötr dilbilgisel cinsiyet olmak üzere iki kategoriye göre yapılandırılmaktadır. Ana dili Türkçe olan öğrenci açısından bu çekirdek yapı basit bir yapı olarak düşünülebilir. Ayrıca, ana dili Türkçe olan öğrenci bu modeli ana dilindeki yapı ile karşılaştırdığı zaman Niteleyen-Nitelenen sıralamasının farklılık gösterdiğini ve pasif eylem olarak düşünülebilen fiilimsi yerine aktif eylem olarak düşünülebilen fiilin kullanıldığını görecektir. Örneklerden görüldüğü gibi Rusçadaki bu çekirdek yapının Türkçede işlevsel karşılığı –AN çekirdek yapısıdır. Bu çekirdek yapı [EYLEM^{AN} + EYLEMCİ] modeli ile gösterilebilir. Ana dili Türkçe olan öğrencinin Türkçedeki –AN çekirdek yapısını Rusçada yapılandırırken, 'kotoriy' bağlacında sadece tekil/çoğul – dilbilgisel cinsiyeti yansıtmak zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Cümle içinde bu çekirdek yapının iki kullanımı söz konusudur: 1) çekirdek yapıdaki Eylemci cümlenin Eylemcisi 2) çekirdek yapıdaki Eylemci cümlenin Nesnesi durumudur.

2.1.1. Çekirdek Yapı Eylemcisi = Cümlenin Eylemcisi

Çekirdek yapıdaki Eylemci cümlenin Eylemcisi durumunda olduğunda dilsel boyutta Eylemci cümledeki özne ile bağdaştırılmaktadır. Örneğin:

Китай, который находится на востоке, обладает развитой экономикой. → *Doğuda bulunan Çin gelişmiş ekonomiye sahiptir.*

Ирландия, которая находится на севере, это самая красивая страна Европы. → *Kuzeyde bulunan İrlanda Avrupa'nın en güzel ülkesidir.*

Озеро, которое находится на западе, самое соленое озеро в регионе. → *Batıda bulunan göl bölgedeki en tuzlu göldür.*

Страны, которые находятся на юге, ждут туристов. → *Güneyde bulunan ülkeler turistleri bekliyor.*

Студенты, которые учатся в университете, изучают два иностранных языка. → *Üniversitede okuyan öğrencileri yabancı dil öğreniyor.*

Bu çekirdek yapı cümle içinde yapılandırılırken ana dili Türkçe olan öğrencinin yukarıda söylendiği gibi 'kotoryn' bağlacının bağlı olan sözcüğün cinsiyetini ve tekil/çoğul kategorisini düşünmesi gerekiyor. Yapılandırma sürecinin devamında ise, cümlede özne durumunda bulunan eylemcinin, cümledeki eylem ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Eylem fiil kategorisi ile dile getiriliyorsa fiil çekimi, sıfat ile getiriliyorsa (ki burada Eylemcinin bulunduğu Durum/Nitelik söz konusu olacak) yine tekil/çoğul-cinsiyet kategorisi devreye girecektir.

2.1.2. Çekirdek Yapı Eylemcisi = Cümlenin Nesnesi

Basit olarak nitelendirdiğimiz çekirdek yapı cümle içinde Nesne durumuna düşebilir. Bu durumda çekirdek yapıdaki Eylemci Kılıcı niteliğini kaybedip Etkilenen, Erek, Tema, Kaynak, Araç, Yararlanıcı (Kozan, 2016) niteliğini kazanabilmektedir. Bu nitelik değiştirme süreci cümledeki Eylemci ile Nesne arasındaki anlamsal ilişkilerin yapılandırıldığı ilgili ad durumlarının uygulanmasını gerektirmektedir. Basit çekirdek yapının Nesne durumuna düşmesi aşağıdaki örneklerle gösterilebilir:

Ирландия, которая находится на севере. → **В Ирландии**, которая находится на севере, есть много вулканов. ► *Kuzeyde bulunan İrlanda* → *Kuzeyde bulunan İralnda'da çok yanardağ vardır.*

Ирландия, которая находится на севере → Я смотрю документальный фильм **об Ирландии**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda ile ilgili** belgeseli izliyorum.

Ирландия, которая находится на севере → Мой друг хочет поехать **в Ирландию**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Arkadaşım kuzeyde bulunan **İrlanda'ya** gitmek istiyor.

Ирландия, которая находится на севере → Самолет подлетает **к Ирландии**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Uçak kuzeyde bulunan **İrlanda'ya** varmak üzere.

Ирландия, которая находится на севере → Мой друг любит **Ирландию**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Arkadaşım kuzeyde bulunan **İrlanda'yı** seviyor.

Ирландия, которая находится на севере → Мой друг вернулся **из Ирландии**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Arkadaşım kuzeyde bulunan **İrlanda'dan** döndü.

Ирландия, которая находится на севере → **У Ирландии**, которая находится на севере, бурная история. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda'nın** çalkantılı bir tarihi var.

Ирландия, которая находится на севере → Столица **Ирландии**, которая находится на севере, город Дублин. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda'nın** başkenti Dublin şehridir.

Ирландия, которая находится на севере → **С Ирландией**, которая находится на севере, у меня связаны приятные воспоминания. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda ile ilgili** hoş anılarım var.

Ирландия, которая находится на севере → Мой друг восхищается **Ирландией**, которая находится на севере. ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Arkadaşım kuzeyde bulunan **İrlanda'ya** hayran.

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü gibi çekirdek yapıdaki Eylemci cümle içinde Pasif Eylemci olarak düşünülebilen duruma düştüğünde gerek Rusçada gerek Türkçede bu değişim ad durumu ile kodlanmaktadır. Bu durumda ana dili Türkçe olan öğrencinin gerek ana dilindeki isim hallerinin işlevlerini gerekse Rusçadaki ad durumlarının tüm işlevlerini tespit etmesi ve algılaması önemlidir. Örneklerden anlaşıldığı gibi Rusçada ve Türkçede ad durumlarının işlevleri örtüşmeyebilir. Bu durum girişim hatalarının ortaya çıkmasını tetikleyebilir. Girişim hatalarının önlenmesi için öğretim sürecinde ‘dil dünya görüşü’nün kavramının (Kozan, 2014) tanıtılması önem taşımaktadır. Ayrıca, iki dilin gerçeklikteki Olay’a farklı bir şekilde bakabildiğini ve bu dilin dünya görüşünün dil dizgesinde farklı ad durumları, yapıları, sözcüksel birimlerle kendisini gösterebildiğini öğrenciye kavratılması beklenmektedir. Öğrencinin iki dil dünya görüşü arasında anlamsal ve yapısal dönüşümleri otomatik olarak yapabilmesi için karşıtsal çözümlemenin sonuçlarına dayanarak uygulamaların yaptırılmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Türkçe-Rusça dil çiftinde gerçeklikteki Olay’ın farklı dilsel biçimlerle kodlanması sıkça rastlanan bir durumdur. Yukarıdaki

Ирландия, которая находится на севере → *У Ирландии, которая находится на севере, бурная история.* ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda’nın** çalkantılı tarihi var.

Ирландия, которая находится на севере → *Столица Ирландии, которая находится на севере, город Дублин.* ► Kuzeyde bulunan **İrlanda** → Kuzeyde bulunan **İrlanda’nın** başkenti Dublin şehridir.

örneklerinden görüldüğü gibi Türkçede ‘İrlanda’nın ‘tarih’ diye bir olguya sahip, bu olgu İrlanda’da var’ olayı ve ‘başkent İrlanda’ya ait’ olayı, başka bir deyişle iki nesne arasındaki varoluşsal ve aitlik ilişkileri [NİTELEYEN İSİM^{İN} + NİTELENEN İSİM^İ] modeli ile dile getirilmektedir. Rusçada ise, bu iki Olay’ın aynı ad durumunun farklı biçimleri ile kodlandığı ve varoluş ile aitlik arasında ayırımın yapıldığı görülebilir. Ayrıca, Rusçada varoluşsal ilişkilerin [Y + NİTELEYEN İSİM^{GENETİF} + ЕСТЬ + NİTELENEN] modeli ile, aitlik ilişkilerinin [NİTELENEN + NİTELEYEN^{GENETİF}] modeli ile dile getirildiği görülebilir.

Gerçeklikteki Olay'ın Rusçada ve Türkçede farklı bir şekilde kodlanabildiğini gösteren diğer örnekler:

*Городу Дублину, который находится на западе Ирландии, исполнилось 230 лет. → İrlanda'nın batısında bulunan **Dublin şehri** 230 yaşına girdi.*

*Студентам, которые поступили в университет, необходимо записаться в университетскую библиотеку. → Üniversiteyi kazanan **öğrencilerin** üniversite kütüphanesine kayıt olmaları gerekiyor.*

*Студентам, которые учатся на отделении лингвистики, скучно на уроках истории. → Dilbilim bölümünde okuyan **öğrenciler** tarih derslerinde sıkılıyorlar.*

*Со студентом, который учится на первом курсе, произошел обморок. → Birinci sınıfta okuyan **öğrenci** baygınlık geçirdi.*

Bu örneklerden yola çıkarak öğretim sürecinde Rusçada ve Türkçede çekirdek yapıdaki Eylemcinin cümle içinde farklı rollere bürünebildiğine ve bu rollerin farklı ad durumlarıyla kodlandığına dikkat edilmesinin gerektiği tekrar vurgulanmalıdır.

2.2. Genişletilmiş Model

Yukarıda karmaşık olarak nitelenen model basit modele göre aktardığı bilgi paketi açısından genişletilmiş bir model olarak düşünülebilir. Modelin oluştuğu çekirdek yapıda iki Eylemci ve bir Eylem ortaya çıkıyor. İki Eylemci ve Eylem arasındaki ilişkiler Rusçada ve Türkçede farklı bir şekilde kodlanmaktadır. Ayrıca, Rusçada Eylemcinin ikisi ve Eylemcilerden birinin yaptığı/bulunduğu Eylem dilsel biçim açısından aktif görünürken, Türkçede dilsel boyutta isim halini almış Pasif ve yalın haldeki Aktif Eylemci ile fiilimsi ile dile getirilen Pasif Eylemcinin yaptığı/bulunduğu Pasif Eylem ortaya çıkmaktadır. Bu durum aşağıdaki örneklerden anlaşılmaktadır:

Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена → Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda

Ирландия, о которой рассказал мой друг → Arkadaşımla anlattığı İrlanda

Ирландия, в которую я ездил в прошлом году → Geçen sene gittiğim İrlanda

Ирландия, которую я знаю → Bildiğim İrlanda

Ирландия, из которой вернулся мой дядя → Dayımın döndüğü İrlanda

Студент, к которому мы ходили вчера → Dün yanına gittiğimiz öğrenci

Студент, которому мы написали записку → Not yazdığımız öğrenci

Студент, с которым мы познакомились → Tanıştığımız öğrenci

Студент, которым гордится его семья → Ailesinin gurur duyduğu öğrenci

Örneklerden görüldüğü gibi Rusçada çekirdek yapıdaki Eylemci ile Ek Bilgi paketindeki Eylemci ve Eylem arasındaki ilişkiler [EYLEMCİ 1 + ^{TEKİL/ÇOĞUL-CİNSİYET}КОТОРЫЙ^{AD} DURUMU + EYLEMCİ 2 + EYLEM 2] modeli ile dile getirilir. Bu çekirdek yapıda başka bir Eylemci ve onun yaptığı/bulunduğu Eylem ortaya çıktığından 'kotoriy' bağlacının ad durumu aldığı görülebilir. Bu ad durumu Ek Bilgi paketindeki Eylem tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Böylece, ad durumunun arkasında 'Bulunma', 'Hareketin/Eylemin Yönü', 'Hareketin Başladığı Nokta', 'Sahiplik', 'Varolma' gibi anlamsal ilişkilerin kodlanabildiği görülebilir.

Türkçede Eylemci'yi ve Eylemcinin yaptığı/bulunduğu Eylem'i içeren Ek Bilgi paketi ile çekirdek yapıdaki Eylemci arasındaki ilişkiler farklı bir modele göre yapılandırılmaktadır. Bu model [EYLEMCİ 2^{IN} + EYLEM 2^{DIK+ŞAHIS EKI} + EYLEMCİ 1] şeklinde gösterilebilir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi çekirdek yapıdaki Eylemci ile Ek Bilgi paketindeki pasif olarak düşünülen Eylemci arasındaki anlamsal ilişkiler -DIK yapısı olarak adlandırılabilen tek bir biçim ile dil dizgesinde yapılandırılmaktadır. Bu noktada Türkçedeki bu çekirdek yapının modeli 'genelleyen' bir yapı olduğu, yapının Rusçadaki işlevsel karşılığının ise, 'somutlaştıran' bir model olduğu söylenebilir. Bu iki kavram özellikle çeviri eğitimi açısından önem taşımakta: somutlaştırma ve genelleme olarak bilinen ve genelde sözcüksel dönüşümlere uygulanan çeviri stratejilerinin dil çiftindeki yapısal dönüşümlere de uygulanabildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak, karmaşık çekirdek yapısı söz konusu olduğunda ana dili Türkçe olan öğrencinin, çekirdek yapının Rusçada yapılandırılması için Türkçedeki -DIK biçiminin kodladığı anlamsal ilişkileri tespit etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. -DIK modelinin kodladığı anlamsal ilişkilerin çözümlenmesi Eylemci, Eylem, Olay gibi

kavramları içeren anlamdan biçime doğru çözümlemesi sayesinde mümkün olmaktadır. Örneğin:

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda → Kelt kavimleri İrlanda'da yaşamışlar → Bulunma ilişkisi → Ирландия, в которой жили кельтские племена

Arkadaşımın anlattığı İrlanda → Arkadaşım İrlanda'yı /İrlanda hakkında anlattı→ Konuşma konusu → Ирландия, о которой рассказал мой друг

Geçen sene gittiğim İrlanda → İrlanda'ya gittim → Mekansal Yönelme → Ирландия, в которую я ездил в прошлом году

Dün yanına gittiğimiz öğrenci → Öğrencinin yanına gittik → Canlı Eylemciye Doğru Yönelme → Студент, к которому мы ходили вчера

Karmaşık çekirdek yapı, basit çekirdek yapının da olduğu gibi cümlenin Eylemcisi olabilir ya da Nesne durumuna düşebilmektedir.

2.2.1. Çekirdek Yapı Eylemcisi = Cümlenin Eylemcisi

Çekirdek yapıdaki Eylemci cümlenin Eylemcisi olduğunda Eylemci ile Eylem arasındaki uyumun sağlanması gerekmektedir. Örneğin:

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda, Avrupa'nın en güzel ülkesidir. → Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена, это самая красивая страна Европы.

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda, Avrupa'nın kuzeyinde bulunmaktadır. → Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена, находится на севере Европы.

2.2.2. Çekirdek Yapı Eylemcisi = Cümlenin Nesnesi

Karmaşık çekirdek yapıdaki Eylemci cümle içinde Nesne durumuna düştüğü zaman ana dili Türkçe olan öğrencinin bu sefer Türkçedeki cümledeki Eylemci-Eylem-Nesne arasındaki ilişkileri net bir şekilde belirlemesi ve bu ilişkileri Rusçada yapılandırması gerekmektedir.

Örnek olarak aşağıdaki çekirdek yapının Türkçe ve Rusça yapılandırmaları gösterilebilir:

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda → Ирландия, в которой раньше жили кельтские племена →

Geçen sene eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'yı** ziyaret ettim.

В прошлом году я посетил **Ирландию**, в которой раньше жили кельтские племена.

Yazın eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'ya** gitmek istiyorum.

Летом я хочу поехать **в Ирландию**, в которой раньше жили кельтские племена.

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'da** çok tarihi yer var.

В Ирландии, в которой раньше жили кельтские племена, находится много исторических достопримечательностей.

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda ile ilgili/hakkında** belgeseli izliyorum.

Я смотрю документальный фильм **об Ирландии**, в которой раньше жили кельтские племена.

Arkadaşım eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'dan** gitti.

Мой друг уехал **из Ирландии**, в которой раньше жили кельтские племена.

Eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'nın** tarihi trajik olaylarla ünlüdür.

История **Ирландии**, в которой раньше жили кельтские племена, известна своими трагическими событиями.

Arkadaşım eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları **İrlanda'ya** hayran.

Мой друг восхищается **Ирландией**, в которой раньше жили кельтские племена.

Sonuç

Ana dili Türkçe olan öğrenci açısından son olarak gösterilen yapılandırmalar Türkçeden Rusçaya çeviri sürecinde en zor yapılandırma türü olarak değerlendirilebilir. Ana dili

Türkçe olan öğrencilerin yaygın olarak yaptıkları hata türü cümledeki Eylemci ile Nesne arasındaki ilişkileri çekirdek yapıya yansıtmalardır. Örnek olarak öğrenciler tarafından kurulan/çevrilen aşağıdaki cümleler gösterilebilir:

Yazın eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda'ya gitmek istiyorum → 'Я хочу поехать в Ирландию, в которую раньше жили кельтские племена'

Arkadaşım eskiden Kelt kavimlerinin yaşadıkları İrlanda'dan gitti → 'Мой друг уехал из Ирландии, из которой раньше жили кельтские племена'

Bu tür hataları önlemek için öğretim sürecinde anlamdan biçime ilkesi üzerine karşıtsal çözümlemeden sonra dil çiftindeki çekirdek yapılardan cümlelere doğru yapılandırılmaları içeren uygulamaların hazırlanması gerekmektedir. Son hedefin karşıtsal çözümlemelerin ve uygulamaların yer aldığı Karşıtsal Türkçe-Rusça Dilbilgisi kitabının hazırlanmasının olması gerektiği vurgulanmalıdır.

Kaynakça

- Akerson, F., Özil, Ş. (2015). *Türkçede Niteleme. Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy Alp, E. (2010). *Çeviri Kuramından Uygulamaya, Uygulamadan Kurama... Türkçe ve Çeviri Sorunları Çalıştayı. 7-9 Mart 2008*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Arakin, V.D. (1979). *Sravnitel'naya Tipologiya Angliyskogo i Russkogo Yazıkov*. Leningrad.
- Doğan, C. (2014). *Arapça İsim Cümlesi ve Karşıtsal Çözümlemesi*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Gak, V.G. (1965). *Oçerki Po Sopostavitel'nomu İzuçeniyu Frantsuzskogo i Russkogo Yazıkov*. Moskova: Vışşaya Şkola.
- Gak, V.G. (1966). *Besedi o Frantsuzskom Slove (İz Sravnitel'noy Frantsuzsko-Russkoy Leksikologii)*. Moskova: Mejdunarodniye Otnoşeniya.
- Gak, V.G. (1977). *Sravnitel'naya Tipologiya Frantsuzskogo i Russkogo Yazıkov*. Moskova.
- Gak, V.G. (1989). *O Kontrastivnoy Lingvistike. Novoye V Zarubejnoy Lingvistike*. Moskova: Progress.
- Gorohova, İ.M. (1985). *Posobiye Po Sopostavitel'noy Grammatike Nemetskogo i Russkogo Yazıkov*. Moskova.

- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2013). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ.
- Kibrik, A.A.(2010). *Sovremennaya Amerikanskaya Lingvistika: Fundamentalniye Naprsavleniya*. Moskova: URSS.
- Koprov, V.Y. (2010). *Sopostavitelny Sintaksis Russkogo i Angliyskogo Yazıkov*. Voronej: Nauka-Unipress.
- Kozan, O. (2014). *Kültürdilbilim Nedir? İçinde O.Kozan (ed.), Kültürdilbilim. Temel Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kozan, O. (2016). *Yabancı Dil/Çeviri Eğitiminde İşlevsel Söz Dizimi Kuramı: Türkçe-Rusça Dil Çifti Örneği*. İçinde A.Kaşoğlu (ed.), Prof.Dr.Altan Aykut'a Armağan. İstanbul: Çeviribilim.
- Mustayoki, A. (2006). *Teoriya Funktsional'nogo Sintaksisa: Ot Semantiçeskih Struktur k Yazıkovım Sredstvam*. Moskova.
- Şelyakin, M. (2006). *Spravoçnik po Russkoy Grammatike*. Moskova.
- Turgut, A. (2013). *A Contrastive Study On Turkish & English*. İzmir: Zeus.
- Zelenetskiy, A.L. (1983). *Sravnitel'naya Tipologiya Nemetskogo i Russkogo Yazıkov*. Moskova.

